

Beretning om Arktisk Institut i perioden 1976 til 1981

Arktisk Institut blev oprettet i 1954¹

Det var vel ikke det, Dr. Lauge Koch havde tænkt sig, da han i 1932 i Berlingske Tidendes nytårsnummer fremkom med en artikel med titlen: »Danmarks store Grønlandsmuseum i København – en drøm, der skal blive til virkelighed«; men var hans plan blevet realiseret dengang, havde det sikkert udviklet sig til også at omfatte et arktisk institut.

10 år senere drøftede Greve Eigil Knuth – ukendt med ovennævnte idé – sammen med Kaptajn Ejnar Mikkelsen tanken om et arktisk institut, og den blev bragt offentligt frem i 1945. Tiden var dog netop da ikke gunstig for en sådan idé, men tanken levede videre, og atter på Eigil Knuths initiativ tog man den op igen i 1952 i en større kreds. Et udvalg arbejdede med sagen i de følgende par år.

I juni 1954 stiftedes instituttet formelt, og fra den 1. oktober 1954 var

Arktisk Institut en realitet. Den økonomiske baggrund var dels et statstilskud, dels et fond »Skibsreder C. Kraemer og Hustru Mathilde Kraemers Grønlandsfond«, som foruden et kontant beløb stillede villaen, »Kraemer Hus«, L. E. Bruunsvej 10 i Charlottenlund til disposition. Her har Arktisk Institut fortsat sit domicil sammen med »Det grønlandske Selskab«.

Den første bestyrelse kom til at bestå af Kaptajn Ejnar Mikkelsen som formand, samt Departementschef Eske Brun, Dr. phil. Paul M. Hansen, Greve Eigil Knuth, Professor Arne Noe-Nygaard og Museumsinspektør, Dr. scient. Helge Larsen. Denne var tillige igennem den første halve snes år den daglige leder af instituttet og blev i 1963 bestyrelsens formand. Han afløstes i 1980 af den nuværende formand, Vice-admiral Sven Thostrup.

Arktisk Institut er en selvejende institution med det formål at være informationscenter om arktiske forhold med særlig henblik på Grønland, at virke for at fremme studiet af og udbrede kendskabet til arktiske egne og de

1. Om Arktisk Instituts stiftelse er der redegjort i tidsskriftet Grønland, nr. 1 1955, side 10 ff.

her boende folk, samt at formidle forbindelsen imellem Danmark, Grønland og udlandet på alle områder, som har tilknytning til arktiske forhold.

Arktisk Institut samler, katalogiserer og arkiverer enhver form for materiale om Grønland og Arktis og påtager sig at opbevare dokumentarisk materiale m.v. for andre.

Siden oprettelsen er der samlet et omfattende materiale ikke mindst om danske arktiske ekspeditioner samt af personalhistorisk karakter, og der er tilvejebragt en meget stor historisk fotografisamling, hvorfra der sælges fotografier og reproduktionsrettigheder. Instituttet ejer et godt håndbibliotek samt en betydelig tidsskriftsamling.

Instituttet kan – inden for de økonomiske og praktiske rammer, som til enhver tid står til rådighed – yde bistand til alle, som er interesseret i arktiske forhold. Det kan endvidere repræsentere eller virke som mellemlid mellem grønlandske, danske og udenlandske personer, virksomheder og institutioner og eventuelt stille mødelokaler og faciliteter til rådighed.

Arktisk Institut interesserer sig også for antarktiske forhold.

Instituttet var siden sin oprettelse hjemsted for »Kommissionen for videnskabelige Undersøgelser« og specielt for redaktionen af det videnskabelige værk »Meddelelser om Grønland«. I overensstemmelse med en af Ministeriet for Grønland udgivet betænkning blev den fysiske forbindelse imellem instituttet og kommissionen imidlertid afbrudt pr. 1. maj 1976, og redaktionen af »Meddelelser om Grønland« blev flyttet til et

nyoprettet sekretariat under Ministeriet for Grønland. Som følge heraf nedlagdes Arktisk Instituts konto på Finansloven fra Finansloven 1977/78 at regne.

I foråret 1976 afgik AIs sekretær og daglige leder fra 1963, Oberst J. V. Helk pludselig ved døden. Landshøvding N. O. Christensen påtog sig hvervet som sekretær for instituttet.

Arktisk Instituts forhold i almindelighed

For finansåret 1/4-1978 til 31/12-1978 modtog AI for første gang siden oprettelsen i 1954 intet statstilskud. Efter ansøgning modtog AI for finansåret (nu = kalenderåret) 1979 et statstilskud på 40.000 kr. over Ministeriet for Grønlands Finanslovkonto for tilskud til sociale og kulturelle formål. Dermed ophørte statstilskud fra Grønlandsministeriet definitivt, idet de sociale og kulturelle sagsområder vedrørende Grønland fra 1. jan. 1980 overgik til det grønlandske Hjemmestyre.

En ansøgning om støtte på 40.000 kr. fra Ministeriet for Kulturelle Anliggender (foreløbig via tipsmidlerne) blev desværre afslået uden begrundelse.

Arktisk Instituts økonomi er herefter helt baseret på tilskud fra private fonds, renter af en mindre formue, samt indtægter ved salg af fotografier og reproduktionsrettigheder hertil. Kun få fonds har mulighed for at yde støtte til daglig drift af en virksomhed som AI, men instituttet har mødt megen velvilje. Der søges ikke større tilskud, end der er brug for, og den daglige drift foregår med den største sparsommelighed. Sekretæren oppebærer et mindre månedligt honorar,

»Kraemer Hus« på L. E. Bruunsvej. Fot.: Annelise Olsson, 1963.

og det øvrige lønnede personale har minimumslønninger på timebasis.

Flere pensionister – for tiden 3 – med »grønlandsfortid« eller med særlig interesse for instituttet arbejder uden betaling alene imod dækning af transportomkostninger; disse medarbejdere er til uvurderlig nytte.

Villaen: »Kraemer Hus«, L. E. Bruunsvej 10 i Charlottenlund tilhører »Skibsreder C. Kraemer og Hustru Mathilde Kraemers Grønlandsfond« og er stillet til disposition til brug for Arktisk Institut og »Det grønlandske Selskab«. Arktisk Institut modtager tillige fra dette fond et årligt beløb, som endnu

kan dække instituttets andel af udgifterne til opvarmning og elektricitet, samt rengøring og lignende. Udgifterne til vedligeholdelse – herunder til forbedret isolation – afholdes tillige af fondet.

Til rådighed for instituttet er der i Kraemer Hus ialt ca. 400 m², incl. gange og trapper samt køkken.

Foruden den allerede nævnte sekretær og daglige leder har instituttet fast en halvdags funktionær, som udfører almindeligt kontorarbejde, samt står for regnskabsførelsen i løbende kontakt med instituttets statsautoriserede revisor.

Endvidere beskæftiges – med en månedlig arbejdstid på 50–70 timer efter behov – en forhenværende viceskole-direktør fra det grønlandske skolevæsen med instituttets store fotosamling.

Løst tilknyttet er nogle studenter, delvis grønlandske studerende, som for studenteløn udfører registreringsarbejde, biblioteksarbejde og lignende. Endelig udfører de allerede nævnte pensionister vigtigt arbejde med registrering og undersøgelser i samlingerne.

En del af instituttets arbejde – og en meget vigtig del – har siden 1. jan. 1979 været det videnskabelige projekt: »Grønlands Befolkningshistorie ca. 1800–1930«, hvorom der redegøres særskilt. Projektets økonomi falder uden for de ovenfor omtalte økonomiske vilkår for Arktisk Institut, idet der fra det samfundsvidenskabelige Forskningsråd er ydet særlig bevilling hertil; men for instituttets daglige tilværelse er dette projekt af væsentlig betydning.

Biblioteket

Arktisk Institut har et alsidigt arktisk bibliotek omfattende det klassiske grønlandske materiale, men kun i mindre omfang nyere værker om Grønland, idet der kun foretages få indkøb. Folkebibliotekerne kan som regel dække behovet for nyere litteratur.

Det øvrige Arktis må betragtes som nogenlunde godt repræsenteret i biblioteket, der bl.a. omfatter al den almindelige litteratur om danske og udenlandske polarekspeditioner på forskellige sprog, men også her gælder det, at nyere værker ikke er anskaffet.

Antarktiske emner er også repræsenteret i biblioteket.

Instituttet holder eller modtager løbende alle væsentlige danske og udenlandske tidsskrifter om Arktis og nogle om Antarktis, og har f.s.v. angår Grønland stort set alle løbende serier, hvad enten det gælder Grønlandsadministrationens publikationer eller andre serier og tidsskrifter.

Instituttet har en stor samling amerikanske videnskabelige afhandlinger fra tiden efter 2. verdenskrig, specielt fra organisationerne SIPRE og CRELL.

En samling russisk litteratur, hvortil der stadig kommer nye ting, er uregistreret. Det samme gælder japansk materiale om Antarktis.

Arktisk Instituts bibliotek omfatter formentlig størsteparten af den i tidens løb på grønlandsk udkomne litteratur. En særskilt registrering heraf er påbegyndt.

Biblioteket modtager – i lighed med Det kgl. Bibliotek – et eksemplar af alt, hvad der trykkes på det grønlandske bogtrykkeri i Godthåb.

Biblioteket omfatter en meget stor samling af de i årenes løb udkomne lokale grønlandske aviser, i de fleste tilfælde små dupliserede uge- eller 14-dages-publikationer.

Biblioteket er tilgængeligt i åbnings-tiden eller efter særlig aftale for enhver interesseret. Hjemlån kan i særlige tilfælde finde sted, dog ikke fra tidsskriftsrækker eller samleværker som f.eks. »Meddelelser om Grønland« og den grønlandske avis »Atuagagdliutit«, hvoraf AI besidder komplette samlinger.

Biblioteket er uundværligt for insti-

tuttets almindelige virksomhed, men besøges kun sjældent udefra.

Der modtages jævnligt gaver til biblioteket f.eks. fra dødsboer.

Arktisk Instituts store kortsamling – samtlige landkort og søkort vedr. Grønland og store kortsamlinger over andre arktiske områder – holdes fortsat vedlige og søges lejlighedsvis af interesserede.

Det er Arktisk Instituts væsentligste opgave at være arkiv for enhver form for skriftligt materiale om Grønland og andre arktiske områder og derved bevare det for eftertiden og gøre det tilgængeligt for interesserede.

Der lægges megen vægt på og lægges et stort arbejde i at registrere indkommet materiale løbende.

Der er stigende aktivitet såvel m.h.t. indleveret materiale som m.h.t. benyttelsen af arkivet som oplysningskilde.

Arkivet omfatter materiale fra adskillige arktiske ekspeditioner, således for eksempel Danmark-Ekspeditionen 1906–08 og Ejnar Mikkelsens ekspeditioner, samt en betydelig del af den øvrige virksomhed, som i årenes løb er foregået i Nordøstgrønland.

Flere kendte forfattere til værker om Grønlands historie og personalhistorie, samt andre videnskabsmænd, som har beskæftiget sig med Grønland og andre arktiske områder, har deponeret deres optegnelser og materiale i Arktisk Institut.

Adskillige danske koloniembedsmænds dagbøger, breve og andre efterladte papirer er deponeret i arkivet, som iøvrigt omfatter historisk materiale af forskellig art, såvel nyere som ældre.

Avisudklip

Arktisk Instituts omfattende samling af avisudklip om grønlandske forhold, som rækker tilbage i forrige århundrede, anvendes kun sjældent, men holdes fortsat vedlige så godt, som det er muligt og anses for at være et enestående historisk materiale.

Udgivelser

»Acta Arctica«:

For den videnskabelige skriftrække »Acta Arctica«, som udkommer lejlighedsvis på engelsk, fransk eller tysk, står Arktisk Institut som udgiver siden nr. XII, som udkom i 1960. Det er den tidligere leder af, senere indtil 1980 formand for, Arktisk Institut, Overinspektør ved Nationalmuseet, Dr. phil. Helge Larsen, som har varetaget denne udgivelse.

C. A. Reitzel står for salget.

Serien har navnlig været anvendt til udgivelse af videnskabelige arbejder af danske forskere om arktiske emner uden for Grønland.

»Danish Arctic Research«:

Denne udgivelse indeholder i form af en årlig rapport fra Arktisk Institut en oversigt over videnskabeligt arbejde i Grønland udført i årene 1955 til 1968. Sidste hæfte: nr. 10–14 1964–68 udkom i 1971.

Siden er publikationen ikke udkommet.

»Kommissionen for videnskabelige Undersøgelser i Grønland« udsender nu publikationerne:

»Forskning i Grønland«; på dansk og grønlandsk. 1. nummer udkom i 1977.

Fra Arktisk Instituts fotoarkiv. Fot.: H. J. Rink, Godthåb 1862.

»Newsletter« from the Commission for Scientific Research in Greenland; på engelsk. 1. nummer udkom i 1979.

»Ejnar Mikkelsen – En Bibliografi«: Udarbejdet af Hans Erik Toft, er udgivet i 1975 i få eksemplarer. Den er i 1979 genudgivet ved Arktisk Institut. Værkets 845 indførsler spænder over 70 år af Ejnar Mikkelsens eventyrlige livsforløb. Sælges af Arktisk Institut for 40 kr. incl. moms.

Billedarkivet

Arktisk Instituts meget store fotoarkiv omfatter tæt ved 50.000 fotografier fra tiden omkring 1860 og op til vor tid, herunder Jette Bangs samling, som administreres af AI, men tilhører »Jette Bangs Fond«.

Det meste af samlingen er emneregistreret, og der findes omfattende person-

registre med langt over 2.000 navne.

Samlingen vokser stadig ved gaver og i enkelte tilfælde ved køb. Samlingen kan formentlig uden overdrivelse betegnes som den bedste og den bedst ordnede fotosamling om Grønland, der eksisterer.

Fra samlingen sælges fotografiske aftryk og reproduktionsrettigheder på vilkår, der er fastlagt i instituttets salgsbetingelser, som revideres i overensstemmelse med prisudviklingen. Der solgtes i 1976 ca. 100 kopier eller reproduktionsrettigheder, men i 1980 var solgt over 500 stk. Samlingen giver dog underskud, thi registrering og bestemmelse af fotografier samt andet arbejde med samlingen er temmelig omfattende.

Arktisk Institut er på grund af fotosalget momsregistreret.

»Knud Rasmussens Mindeekspedition« i Melvillebugten. Fot.: Morten Meldgaard.

Samling af etnografika:

Arktisk Institut råder over et antal etnografiske effekter fra det gamle Grønland. En stigende interesse for Grønland har medført, at specielt skoler er interesseret i at låne disse ting for eks. til en »Grønlandsuge« eller lign. Udlånet er gratis bortset fra eventuelle direkte udgifter til transport o.lign., men der kræves rimelig forsikring af effekterne.

Dansk Ekspeditionsfond:

Instituttet besidder en del ekspeditionsudstyr tilhørende Dansk Ekspeditionsfond, som kan lånes. Der er ikke megen interesse for den slags mere, men i 1979 og 1980 lånte »Knud Rasmussens Mindeekspedition« til Melvillebugten en del udstyr, navnlig instrumenter.

Videnskabeligt Projekt:

Med støtte fra »Det samfundsvidenskabelige Forskningsråd« udføres i Arktisk Institut i disse år et videnskabeligt projekt benævnt: »Grønlands Befolkningshistorie ca. 1800–1930«.

Projektet har som formål at oprette et register over de demografiske bevægelser i befolkningen i Diskobugten og Umanak distriktet i det nævnte tidsrum, altså personernes fødsel, konfirmation, vielse(r), børns fødsel og død, flytninger og endelig personernes egen død.

Oplysningerne er indsamlet fra kirkebøger og folketællinger og er overført til magnetbånd. Der er de organiseret således, at hver persons livshistorie er samlet under eet personnummer. Hvor andre personer optræder som deltagere i

den begivenhed, der er registreret for hovedpersonen, er deres personnummer også tilføjet. Registret kan altså vise slægtslinier til brug for slægtsforskere og genetisk-medicinsk forskning, og det kan danne grundlag for demografisk-historie analyser. Arbejdet har foreløbig stået på i knap to år og registret forventes at være klar til brug i løbet af 1981.

Der vil være tale om ca. 150.000 indviddata eller personoplysninger. At et så stort projekt er sat igang, skyldes både den interesse, der i almindelighed er for Grønland og den videnskabelige/teoretiske interesse for at skaffe viden om demografiske bevægelser i en ikke-europæisk, forholdsvis lukket befolkningsgruppe. Det er sjældent at finde en sådan befolkningsgruppes data så pålideligt optegnet så langt tilbage.

Forskellige funktioner:

Iblandt de talrige foretagender og aktiviteter, som Arktisk Institut har stået for, deltaget i eller givet husly nævnes:

Der drives en foredragsrække om Grønland i samarbejde med Gentofte Kommunes Fortsættelseskursus.

AI er sekretariat for »Scoresbysund-komiteen«, »Dansk-Grønlandsk Kulturfond« og »Trolles Legat«.

AI sørger for, at Grønland er dækket i »Dansk Samvirke«s månedsblad »Danmærksposten« for danske i udlandet.

Flere sammenslutninger og foreninger holder deres møder i AI, heriblandt f.eks. »Gentofte Grønlands Komite«, »Dansk Selskab for medicinsk Forskning i Grønland« og »Sirius-foreningen«.

En international gruppe af isbjørneforskere afholdt i 1979 en konference i Arktisk Institut.

Arktisk Institut var ved sekretæren repræsenteret ved: »5th International Symposium on Circumpolar Health« i København i august 1981 og var repræsenteret ved en »Conference on the History and the Discovery of the Arctic Regions« i Rom i oktober 1981 ved sekretæren og cand. mag. fru Elisabeth Caning.

Arktisk Institut er inddraget i arbejdet med at etablere en verdensomspændende udstilling af arktisk kunst og kunsthåndværk under UNESCO-organisationen »World Crafts Council«.

Arktisk Institut har arrangeret højtideligheder og receptioner i forskellige anledninger, således f.eks. ved 100-årsdagene for polarforskerne Knud Rasmussen, Ejnar Mikkelsen og Alfred Wegener.

Arktisk Institut har til stadighed kontakter med danske og udenlandske arktiske forskere, forfattere og andre med interesse for Grønland og andre arktiske lande, yder den bistand, som er mulig og formidler forbindelser, som kan være nyttige for de pågældende i deres virksomhed.

Arktisk Institut anvendes hyppigt som oplysningskilde for pressen.

Arktisk Instituts udadvendte aktiviteter er stadig voksende, og det er tilfredsstillende at mærke, at instituttet gør nytte i overensstemmelse med dets statutter.